

Ο Παπαδιαμάντης στην Αθήνα

► Του ΧΑΡ. ΠΑΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

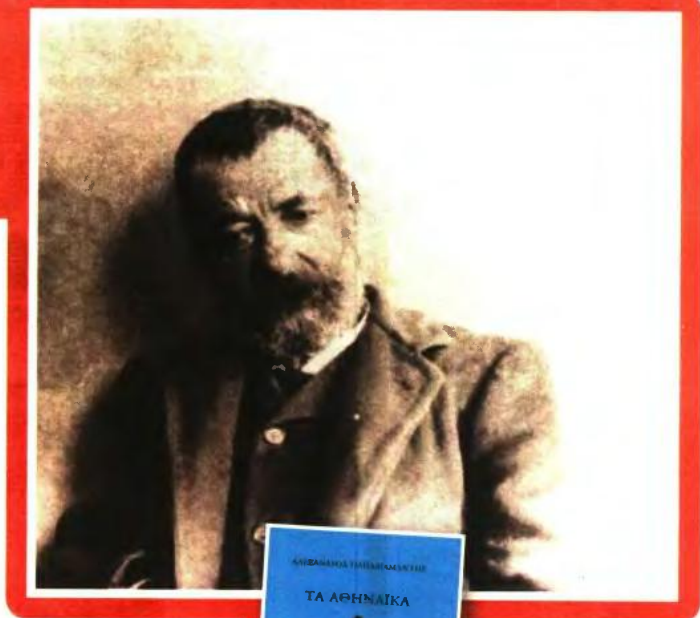
ΑΝ ΚΑΤΙ δεν αμφισβητείται πια, όπως έχει γίνει κατά καιρούς στο παρελθόν, και από σημαίνοντες μάλιστα κριτικούς και φιλολόγους, είναι το πρωτείο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη μεταξύ όλων των Ελλήνων πεζογράφων. Ο Ζήσιμος Λορεντζάτος, ο οποίος, για κάποια έστω από τα πνευματικά μας ζητήματα, έχει πει εγκαίρως την τελευταία κουβέντα, γράφει στα πολύτιμα *Collectanea* του: «Ο μόνος Έλληνας διηγηματογράφος και ταυτόχρονα διηγηματογράφος πανανθρώπινος, πέρα από καιρό και τόπο, αλλά κάθε καιρού και τόπου, είναι ως τώρα τουλάχιστον -αζεπέραστος- ο Αλέξανδρος

Παπαδιαμάντης». Ότι ακόμα, ενδεχομένως, μένει να συζητηθεί είναι πού ακριβώς ή πού περίπου έγκειται αυτό το μεγαλείο και η αξία του Σκιαθίτη διηγηματογράφου. Εδώ εννοείται δεν χωράει τελική απάντηση, αφού κάθε αναγνώστης και κάθε καιρός δίνει τη δική του.

Η έκδοση των αθηναϊκών έργων του σε έναν κομψό τόμο από τον Σταύρο Ζουμπουλάκη και τις εκδόσεις του **Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης** επιχειρεί, και πετυχαίνει νομίζω, να δώσει μια πειστική απάντηση στο ίδιο ερώτημα και, συγχρόνως, να φέρει τα αθηναϊκά διηγήματα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, που πολύ συχνά τα παραβλέπουμε, στο προσκή-

νιο, και από εκεί στη θέση που τους αρμόζει, δίπλα δηλαδή και ισότιμα με τα υπόλοιπα διηγήματά του, τα σκιαθίτικα. Εκατόν εβδομήντα δύο είναι συνολικά όσα έγραψε ο Παπαδιαμάντης, τα σάρानτα έξι από αυτά εκτυλίσσονται στην Αθήνα. Στην Αθήνα εξάλλου έζησε ο Παπαδιαμάντης το μεγαλύτερο μέρος της ενήλικης ζωής του, στα μέρη ακριβώς που περιγράφει και στις ιστορίες που αφηγείται, όπως διαβάζουμε στην κατατοπιστική και στοχαστική εισαγωγή του Σταύρου Ζουμπουλάκη, στη «δυτική εσχατιάν της πόλεως», στην παλιά γειτονιά του Ψυρρή, στην ευρύτερη περιοχή της Αγοράς.

Δύο είναι τα κύρια ερμηνευτικά κλειδιά που έχουν

κατά καιρούς προταθεί για να εξηγήσουν το μεγαλείο του παπαδιαμαντικού έργου. Από τη μία στέκουν όσοι ξεχωρίζουν την ορθόδοξη θρησκευτικότητα του ως το βασικό στοιχείο που διακρίνει το δικό του σύμπαν από εκείνο οποιουδήποτε άλλου συγγραφέα, και από την άλλη είναι εκείνοι που προκρίνουν την ποιητικότητα των διηγημάτων του, περισσότερο μάλιστα, θα λέγαμε, και από τη γενικότερη λογοτεχνικότητά τους. Ο Ζήσιμος Λορεντζάτος, φέρ' ειπείν, και ο Κ.Θ. Δημαράς δέχονται και αρνούνται, αντιστοίχως, την αξία του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη με γνώμονα ακριβώς τον χριστιανισμό του. Ο Κωστής Παλαμάς και ο Οδυσσέας Ελύτης, απ' την άλλη, τον διαβάζουν πρωτίστως ως ποιητή.

Χωρίς να παραβλέπει ούτε τη θρησκευτική ούτε και την ποιητική διάσταση του Σκιαθίτη συγγραφέα, αλλά ούτε βέβαια και τα άλλα στοιχεία που εύκολα κάθε αναγνώστης διακρίνει στο έργο του, όπως το κιούμορ και την κριτική του διάθεση, την περιγραφική του δύναμη και τη μουσικότητα της γλώσσας του, τον ερωτισμό και το νοσταλγικό του βάθος, ο Σταύρος Ζουμπουλάκης επισημαίνει ένα άλλο κεντρικό γνώρισμα του, την «απέραντη συμπόνια» του. Ο Νίκος Φωκάς έχει αναφερθεί επίσης στη φιλανθρωπία ως την ουσία της θρησκευτικότητας του Παπαδιαμάντη και ο

Ζουμπουλάκης, πάλι, γράφει σε ένα παλαιότερο βιβλίο του: «Ο κόσμος των πενήτων είναι ο κόσμος του. Οι φτωχοί και κατατρεγμένοι, οι αδύναμοι και ευάλωτοι άνθρωποι. Ξέρει να ακούει τον στεναγμό τους. Ο στεναγμός αυτός στα διηγήματά του δεν μένει απρηγόρητος».

Αυτόν τον αβοήθητο και ναυαγισμένο κόσμο τον συναντάμε εξίσου σε όλα τα διηγήματά του, ώστε παύει πια να έχει νόημα η διάκρισή τους σε σκιαθίτικα και αθηναϊκά, αφού είναι το αγαπτικό και παρήγορο βλέμμα του Παπαδιαμάντη που τους χαρίζει τη βαθύτερη ενότητά τους. Στα αθηναϊκά του μάλιστα διηγήματα τα κοινωνικά και ηθικά ναυαγία που συναντάει ο αφηγητής είναι περισσότερα

και ο παιδεμός τους συντριπτικότερος, με αποτέλεσμα και η θερμοκρασία των κειμένων να είναι συχνά υψηλότερη και το παπαδιαμαντικό βλέμμα να είναι τρυφερότερο απ' ό,τι σ' εκείνα που εκτυλίσσονται μες στη σκιαθίτικη φύση και μπρος στα χαριέντα εξοχικά ναύδρια.

Ο Αθηναίος Παπαδιαμάντης κρύβει, ωστόσο, ακόμη ένα θέλγητρο για τον σημερινό αναγνώστη του – το παινεθήκαμε ήδη στην αρχή: στα αθηναϊκά του αυτά διηγήματα ζωντανεύουν η πόλη και ο κόσμος στον οποίο έζησε και ο ίδιος ο συγγραφέας το μεγαλύτερο μέρος της ενήλικης ζωής του. Διαβάζοντας αυτές τις σελίδες νιώθουμε λίγο σαν να βαδίζουμε στα ίχνη που έχει αφήσει εκεί. Και μαζί με τη φτώχεια και τη στέρση, τη δραματική αυτή συνιστώσα του παπαδιαμαντικού έργου, όπως σημειώνει ο Η.Χ. Παπαδημητράκοπουλος, βρίσκουμε, εκεί μάλιστα που λιγότερο το περιμέναμε, και την ποίηση της μεγαλούπολης: «Ηκουες μιλαιχίους ψιθυρισμούς, ν' αναμειγνύονται με την νυκτερινή αύρα, και όλα αυτά, η μελωδία των ασμάτων, της κιθάρας οι φθόγγοι, το φύσημα της αύρας, οι ψιθυρισμοί εις το σκότος, και των ανθέων το άρωμα, απετέλουν κράμα τι πδυσπαθές, απερίγραπτον, άρρητον, το οποίον μόνον η τουρκική λέξις γκιουζέλ θα πδύνατο κατά προσέγγισιν να εκφράσει».